

Tunus'un Bağımsızlığının Ardından Türkiye-Tunus İlişkileri (1956-1965)

Türkiye-Tunisia Relations After The Independence of Tunisia (1956-1965)

Muharrem TURP*

Öz

Uzun yıllar Fransa himayesinde kalan Tunus, 20 Mart 1956'da bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak bağımsızlık sonrası ülke refaha kavuşmamış, iktisadi, siyasi ve diplomatik sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Tunus, kendi dış politikasını yeniden inşa ederken Türkiye'nin de desteğine ihtiyaç duyacaktır. Tunus, bağımsızlık sürecinde Türkiye'den aradığı desteği bulamasa da bu durumun gerekçelerini kavrayan Tunuslu yöneticiler, bağımsızlık sonrası başta siyasi ve askeri meseleler olmak üzere Türkiye ile temaslarının olumlu bir seyir takip etmesi için çaba sarf etmişlerdir. Türkiye ise Tunus'un Doğu Bloğuna yakın bir politika izleyip izlemeyeceğini anlamaya çalışmıştır. Hem Habib Burgiba'nın söylemleri hem de Türkiye'nin Tunus Büyükelçiliğinin Dışişlerine gönderdiği raporlar ışığında Tunus'un bu yönde bir eğilim göstermeyeceğinin anlaşılması üzerine, ikili ilişkilerin artırılması hususunda gereken özen gösterilmiştir. Bu çalışmada diplomatik ilişkilerin tesisinin ardından Tunus-Türkiye ilişkilerinin nasıl şekillendiği, Kıbrıs meselesi ve Suriye Krizi gibi hadiselerde Tunus'un tavrı, siyasi ve iktisadi ilişkiler, arşiv belgeleri ve dönemin basını başta olmak üzere telif ve tetkik eserler ışığında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tunus, Türkiye, Habib Burgiba, Bağımsızlık, Ziyaret

Abstract

Tunisia, which remained under French colonial rule for many years, gained its independence on March 20, 1956. However, the country struggled to attain prosperity due to economic, political and diplomatic problems. During this process, it sought Türkiye's support while rebuilding its own foreign policy. Although Tunisia could not find the support it sought from Türkiye during this process, Tunisian administrators, aware of the reasons behind this, continued their efforts to maintain a positive course in their relations with Türkiye, particularly in the context of political and military conflicts after independence. Türkiye, on the other hand, has tried to understand whether Tunisia is following a policy close to the Eastern Bloc. Both Habib Bourguiba's statements and reports sent by the Turkish Embassy in Tunisia to the Turkish Foreign Ministry indicated that Tunisia wouldn't pursue such a policy. Consequently, Türkiye began to pay more attention to increasing the bilateral relations. This research examines how Tunisia-Türkiye relations were shaped after the establishment of diplomatic ties, Tunisia's stance on key events such as the Cyprus issue and the Syrian Crisis, and political and economic relations between the two countries. The study is based on archival documents, periodical press sources, and, primarily, original and scholarly works.

Key Words: Tunisia, Türkiye, Habib Bourguiba, Independence, Visit

Makale Geliş Tarihi: 26.05.2025. Makale Kabul Tarihi: 15.03.2026.

Araştırma Makalesi / Künye: TURP, Muharrem. "Tunus'un Bağımsızlığının Ardından Türkiye-Tunus İlişkileri (1956-1965)". Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), 19/38, (Haziran 2026): s. 203-226. <https://doi.org/10.19060/gav.1973698>

* Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: muharremt28@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9080-5501.

Gazi

Akademik
Bakış

203

Cilt 19
Sayı 38
Yaz 2026

Giriş

Kuzey Afrika'da yer alan Tunus'un doğusunda ve kuzeyinde Akdeniz, güneydoğusunda Libya, batı ve güneyinde Cezayir bulunmaktadır. Ülkenin 12.430.000 olan nüfusunun %98,8'ini Araplar, %1,2'sini ise Berberiler, Fransızlar ve İtalyanlar oluşturmaktadır. Bu nüfusun %98'i Müslüman, %1'i Yahudi ve %1'i de Hristiyan'dır. Yetişmiş işgücü konusunda Afrika'nın en nitelikli ülkelerinden biri olan Tunus'un turizme dayalı bir ekonomisi vardır. Ayrıca hizmet sektörü, tarım, tekstil ve hazır giyim gibi alanlar da ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Tunus, Arap Baharı'nın ardından çok partili demokrasiye geçmiş olsa da halen siyasi istikrar sağlamış değildir.¹

Tunus, 1534 yılında Barbaros Hayrettin Paşa'nın Tunus Seferi'nin ardından Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Ancak bu olaydan kısa bir süre sonra İspanya bölgesi ele geçirmiştir. Tunus'un Osmanlı Devleti'ne katılması tam olarak 1574'te gerçekleşmiştir.² Osmanlı Devleti, bölgenin idaresi için 4.000 yeniçeriden oluşan bir garnizonu Tunus'ta bırakmıştır. 4.000 yeniçerinin her 100 tanesinin başında bulunan başbuğlar divan üyesi sıfatıyla ülke yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Ülke idaresinin başında ise paşa rütbesindeki beylerbeyi bulunuyordu. Ülkenin mali işlerini ve vergi toplama işini düzenlemekle sorumlu vatan beyi vardı. Ayrıca dini işleri düzenleyen bir kazasker de bulunuyordu. Tunus'ta Sinan Paşa tarafından kurulan bu düzen bir süre devam etmiştir.³ Ülke bir dönem İstanbul'dan tayin edilen beylerbeyi tarafından yönetilse de bu durum çok uzun sürmemiş ülkenin fiili hakimiyeti gücüne ve kabadayılığına güvenen yeniçerilerden gelen dayılara geçmiştir. Osmanlı Devleti bazı zamanlar dayıları, beylerbeyi olarak tayin etmek zorunda kalmıştır.⁴ 1705'te Hüseyin Bey tarafından dayılık tamamen kaldırılmıştır.⁵ Bu tarihten itibaren Tunus'ta Hüseyinler Dönemi başlamıştır. 1842'de Fransa, Tunus ile anlaşarak ülkeye askeri bir misyon göndermiş, ordunun modernize edilmesini sağlamış ve ülkede nüfuzunu arttırmıştır. 1846'da kölelik kaldırılmış, iktisadi alanda yeni düzenlemeler yapılmış ve zamanla İstanbul ile yazışmalarda Türkçe yerine Arapça kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Tunus üzerindeki hakimiyetinin zayıflamaya başladığını göstermektedir. Tunus'ta reformlar istenilen düzeyde başarıya ulaşmamış, artan israf ve lüks tüketim maliyenin iflasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Düyûn-ı Umumiye benze-

Görüş

- 1 Tunus Ülke Profili, T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2026, s. 3-6.
- 2 Erol Karcı, "Osmanlı Kaynaklarına Göre Fransa'nın Tunus'u İşgali", Gazi Ü. SBE., Ankara 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 1-2.
- 3 Mehmet Maksudoğlu, "Tunusta Dayıların Ortaya Çıkışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, 1966, s. 192-193
- 4 Mehmet Maksudoğlu, "Tunus'un Osmanlı Devletinden Ayrılması", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 1986, s. 141-142.
- 5 Mehmet Özdemir, "Bir "Zırvata" Olayı Tunus'un İşgali", *Belleten*, 67/248, 2003, s. 120.

ri bir kurum ile Tunus maliyesi milletlerarası denetime geçmiştir. Böylelikle Fransa başta olmak üzere Avrupalı devletlerin Tunus'un içişlerine daha fazla karışması mümkün olabilmiştir.⁶ Nitekim 1881 yılında imzalanan Bardo Antlaşması ile Fransa'nın himayesine girmiştir.⁷ Fransızlar, Tunus'u himaye altına aldıktan sonra ilk olarak Théodore Justin Dominique Roustan'ı Tunus'a genel vali olarak atamışlardır. Bu valinin ardından gelen ve 1882-1885 yılları arasında görev yapan Pierre Paul Cambon döneminde Tunus'un sömürgeleştirilme süreci tamamlanmıştır. Bununla birlikte Fransız yönetimine karşı direniş hiç bitmemiştir. Askeri direniş Fransızlar tarafından ortadan kaldırılsa Tunuslular basın yoluyla mücadelelerini sürdürmüşlerdir.⁸

1883 yılında Fransızlar, Mersa Sözleşmesi ile ülkede tam bir denetim kurmuşlardır. Sözleşmeyle Fransa, Tunus'un borçlarını üzerine almış, karşılığında Fransız genel valisine idari reformlar yapma yetkisi verilmiştir. Böylece beyin egemenliği sınırlandırılmış, Fransa, Tunus üzerinde arzu ettiği himayeye kavuşmuştur.⁹ Bu dönemde batı eğitimi alan bir grup aydın, Genç Tunuslular adıyla örgütlenerek Fransa'ya karşı muhalif bir hareket başlatmışlardır. Bu girişim başarısız olsa da daha sonra Tunus'ta örgütlü bir bağımsızlık hareketinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.¹⁰ 1920'de, Tunus'un bağımsızlık mücadelesinde bir milat olacak önemli bir gelişme yaşanmış ve Abdülaziz Thaalbi liderliğinde Düstur Partisi kurulmuştur. Parti'nin Ahmad el Safi başkanlığındaki yürütme kurulu devlet memurları, zanaatkârlar, ulema, iş adamları ve toprak sahipleri dahil geniş toplum kesimlerini temsil eden bir tabana sahiptir.¹¹ Bu yapı Fransa karşıtlığının Tunus toplumunda ne derece karşılık bulduğunu göstermektedir.

Düstur Partisi'nin amacı ülkenin bağımsızlığa kavuşturulması ve Tunus halkının kendi kendini yönetmesini öngören bir anayasanın hazırlanmasıydı.¹² Parti, Fransa'nın baskısı altında var olma mücadelesi vermiş, Fransa yönetiminin baskıcı politikaları sonucu, parti üyeleri takibe alınarak tutuklanmıştır. Düstur Partisi 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası iç tartışmalar yaşamış ve sonunda partiden ayrılanlar 1934'te Habib Burgiba liderliğinde Yeni Düstur Partisi'ni kurmuşlardır. Aynı yıl Fransızlar yeni partinin gelişmesine fırsat

6 Karcı, *ag.e.*, s. 3-7.

7 Mustapha Stiti, "Tunus'un Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1878-1888)", İstanbul Ü. SBE., İstanbul 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 12.

8 Ahmet Kavas, "Tunus", *TDV Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul 2012, s. 391-392.

9 Kenneth Perkins, *A History of Modern Tunisia*, Cambridge University Press, New York 2014, s. 44-45.

10 Erdoğdu Pekcan-Mehveş Mustafaoğlu, *Tunus Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 1997, s. 17.

11 Perkins, *ag.e.*, s.82-85.

12 Hatice Rumeysa Dursun, "Bağımsızlık Öncesi Dönemde Tunus'ta Milliyetçi Hareket ve Din İlişkisinin Etno-sembolcü Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi (1911-1956)", *Bilgi*, 92, 2020, s. 191.

vermemek için Burgiba başta olmak üzere tutuklamalara başlamışlardır. Ancak halktan büyük destek gören Burgiba ve partisi bu süreçten güçlenerek çıkmıştır.¹³ Nitekim Nisan 1936'da Fransa'nın Tunus'a atadığı Vali Armand Gullion Tunus'a yönelik izlenen politikada yumuşamaya gitmiştir. Basın özgürlüğünün genişletilmesi, örgütlenme ve protesto haklarına ilişkin kısıtlamaların kaldırılmasının yanında Burgiba ve diğer partililer serbest bırakılmışlardır. Bu arada Fransız yetkililer ile de diyalog kurulmuştur. Yeni Düstur Partisi hızla örgütlenmiş ve üye sayısı 100.000'i aşarken 1938'de partinin, Fransız yönetimine karşı genel grev çağrısında bulunmasının ardından Burgiba tutuklanmış ve Marsilya'da 2 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bilahare Lyon'a transfer edilen Burgiba, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından serbest bırakılıp beraberindekilerle İtalyanlara teslim edilmiştir. Burgiba ve beraberindekiler 9 Nisan 1943'te Tunus'a dönmüşlerse de 1 ay sonra yeniden tutuklanmışlardır. Tutuklamalar sadece Yeni Düstur Partisi ile sınırlı kalmamıştır. Tunus Beyi VII. Muhammed el Münsif, Fransızlar tarafından Nazilerle iş birliği yaptığı iddiasıyla tahttan çekilmek zorunda bırakılmış ve yerine VIII. Muhammed el Emin getirilmiştir. Bu sırada Arap Birliği'nin kurulması ve Asya'daki Müslüman ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaya başlaması Tunus'un bağımsızlık hareketini de hızlandırmıştır. 1945'te Tunus'tan ayrılarak Kahire'ye giden Burgiba, Tunus'un bağımsızlığı için uluslararası kampanya başlatmıştır. Dört yıllık ayrılığın ardından 1949'da Tunus'a dönen Burgiba'nın yurtdışında verdiği mücadeleyi takip eden Tunus halkı için Burgiba artık büyük bir kahramana dönüşmüştür.¹⁴

Tunus'ta bağımsızlık mücadelesi önemli bir ivme yakalamışken, Fransa da Cezayir ve Fas'ta gerçekleşen ayaklanmalarla uğraşmaktaydı. Bu şartlar altında Fransa önce Fas'ın bağımsızlığını ardından 20 Mart 1956'da Tunus'un bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. Fransız himaye dönemi sona ermiştir. 25 Mart'ta yapılan seçimlerde Yeni Düstur Partisi meclisteki tüm milletvekilliklerini kazanmıştır. Habib Burgiba ülkenin yeni başbakanı olmuş ve iç karışıklıkları hızla sona erdirmiştir. Temmuz 1957'de ise ülkede beylik makamı kaldırılmış ve cumhuriyet ilan edilmiştir. Burgiba, yeni cumhuriyetin ilk devlet başkanı olurken Haziran 1959'da yeni anayasanın kabulüyle Burgiba artık ülkenin tartışmasız lideri olmuştur.¹⁵

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin toprak taleplerine karşın batı bloğuna yakınlaşmaya başlamıştır. Öte yandan içeride çok partili hayatın adımlarını atmıştır. Bu süreç 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle yeni bir döneme girmiştir.¹⁶ Demokrat Parti döneminde Türkiye, ABD ve

13 Onur Çapar, "Manda Yönetiminden Sonra Tunus ve Cezayir'de Siyaset Kurumu", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 6/2, 2020, s. 26.

14 Leila El Houssi, "The History and Evolution of Independence Movements in Tunisia", *Oriente Moderno*, 97/1, 2017, s. 79-82.

15 Perkins, *ag.e.*, s. 134-137.

16 1950 seçimleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Muharrem Turp, "Türkiye'nin Demokratikleşme

Görüş

Akademik
Bakış

206

Cilt 19
Sayı 38
Yaz 2026

batı yanlısı bir dış politika yürütmüş, 1952'de NATO'ya girerek batı ittifakının içerisinde sağlam bir yer edinmiştir.¹⁷ 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbeyle Türkiye'de Demokrat Parti iktidarı son bulmuş ve ülke bir süre Milli Birlik Komitesi adlı askeri cunta tarafından idare edilmiştir. 1961'de yapılan genel seçimlerinde ardından ise Türk siyasi hayatındaki ilk koalisyon hükümeti kurulmuştur. 1961-1965 arasında bir kurulum bir dağılan koalisyon hükümetleri döneminde ülkede siyasi istikrar sağlanamamıştır. Sonunda 1965'te Adalet Partisi tek başına iktidara gelmiştir.¹⁸ Türkiye bu yıllarda her ne kadar iç politikada sancılı bir dönem yaşasa da dış politikada hep batı ittifakı içerisinde hareket etmeye özen göstermiştir.

Türkiye, Burgiba ile büyük bir ivme kazanan Tunus'un bağımsızlık sürecinde net bir tavır ortaya koymamıştır. Bunda elbette Tunus'un Fransa himayesinde olmasının büyük etkisi vardır. Buna rağmen Tunus'un bağımsız olmasının hemen ardından her iki ülke de ikili ilişkileri olabildiğince hızlı bir şekilde geliştirmeye çalışmıştır. İlişkiler, zaman zaman durağanlaşsa da genellikle olumlu bir seyrde ilerlemiş ve 1965'te Habib Burgiba'nın Türkiye'yi ziyaretiyle doruk noktasına çıkmıştır.

Bu çalışmayla literatürde çoğunlukla Osmanlı Devleti ile sınırlı kalan Tunus ile ilişkilerin 1956-1965 arası siyasi, diplomatik, askeri ve iktisadi alanlardaki seyri ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Türkiye'nin Tunus'u Tanıması ve Diplomatik İlişkilerin Kurulması

Tunus'un bağımsızlığını takiben iki ülke ilişkilerinin ilk gündemi karşılıklı diplomatik temsilciliklerin açılması olmuştur. Esasında Türkiye 1944 yılında Tunus'ta temsilcilik açmak için bir karar almış olsa da bu karar hemen hayata geçirilememiştir. Konu 1951 yılında Kuzey Afrika'da bağımsızlık mücadelelerinin arttığı dönemde tekrar gündeme getirilmiş ve Fransız Hükümeti ile görüşmeler yapılmıştır.¹⁹ Görüşmelerin ardından Şam Elçiliği Müsteşarı İlhami Uzel, Kasım 1952'de Tunus başkonsolosluğuna atanmıştır. Uzel 12 Kasım'da genel vali,²⁰ 20 Kasım'da Tunus Beyi tarafından kabul edilmesinin ardından görevine başlamıştır.²¹ Uzel'den sonra başkonsolosluk görevine Fikret Şefik Özdoğancı atanmıştır. 26 Temmuz 1955'te Tunus'a gelen Özdoğancı gerekli temasların ardından görevine başlamıştır.²²

Sürecinde Bir Mihenk Taşı: Basında 1950 Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/37, Güz 2018, s. 677-714.

17 İlyas Topçu, "Soğuk Savaş Dönemi Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri ve Türk Basını (Stalin'in Ölümüne Kadar)", *International Journal of Academic Value Studies*, 3/9, s. 95-97.

18 Salim Gökçen, "İki Darbe Arası Türk Demokrasisi (1961-1980)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 67, Güz 2020, s. 247-248.

19 TDA, 525/88054.320650.143, 05.06.1951.

20 TDA, 525/88054.320650.149, 30.09.1952.; TDA, 577/2762.20320.2, 13.11.1952.

21 TDA, 577/2762.20320.1, 20.11.1952.

22 TDA, 577/2762.20313.1, 08.08.1955.

Gazisi

Akademik
Bakış

207

Cilt 19
Sayı 38
Yaz 2026

Tunus'un bağımsızlığının ilan edildiği gün Habib Burgiba, Türkiye dahil pek çok ülkenin diplomatlarını davet ederek artık ikili ilişkilerin doğrudan Tunus ile kurulması gerektiğini belirtmiş ve bu durumun ilgili hükümetlere bildirilmesini talep etmiştir.²³ Burgiba böylece Tunus'un bağımsızlığının birçok ülke tarafından tanınmasını sağlarken aynı zamanda ülkedeki tek otoritenin de kendileri olduğunu göstermek istemiştir.

Tunus'un bağımsızlığını kazanmasının ardından 17 Nisan 1956'da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Tunus Beyi el-Emin'e bir tebrik telgrafı göndermiştir. Telgrafla Türkiye, ikili ilişkilerin geliştirilmesi hususunda olumlu bir yol izleyeceğini göstermiştir.²⁴ Ardından Türkiye, Tunus'ta bir elçilik açmak için çalışmalarına başlamıştır. Bu amaçla Tunus Başkonsolosluğuna gönderilen yazıda Habib Burgiba'nın isteğine olumlu karşılık verileceği belirtilmiş, Bayar tarafından daha önce gönderilen tebrik telgrafıyla Türkiye'nin Tunus'u müstakil bir devlet olarak tanıdığı, Türkiye'nin daha önce Tunus'ta bir başkonsolosluk açarak iki devlet arasında sıkı bir iş birliği arzusunda olduğunu gösterdiği söylenmiştir. Türkiye'nin Tunus'ta bir elçilik ya da büyükelçilik açma arzusunda olduğu ve aynı şekilde Tunus'un da Türkiye'de bir diplomatik misyon bulundurması yönündeki arzu da Tunus Başkonsolosluğu'na bildirilerek bu konuda Türkiye'nin gayet olumlu bir yaklaşım sergilediğinin Burgiba'ya iletilmesi istenmiştir. Kurulacak elçilik ya da büyükelçilik için önce Bakanlar Kurulu kararının gerektiği ancak bu işin fazla uzun sürmeyeceği de eklenmiştir.²⁵

Başkonsolos Özdoğan, Dışişleri Bakanlığından aldığı emir üzerine derhal Habib Burgiba ile görüşmüştür. Burgiba Türkiye'nin Tunus'ta bir büyükelçilik açmasından son derece memnun olacağını ve aynı şekilde Tunus'un da Türkiye'de büyükelçilik açma arzusunda olduğunu belirtmiştir. Burgiba'nın verdiği bilgilere göre Fransa, başka ülkelerin Tunus'ta diplomatik temsilcilikler açmasını istememekte ve bu girişimleri engellemeye çalışmaktaydı. Bu sebeple Burgiba, karşılıklı büyükelçilik açılması mevzuunun bir an önce halledilmesini ve bu sürecin gizli tutulmasını istemiştir. Türkiye'ye büyük bir sevgi beslediğini dile getiren Burgiba, alınacak kararın gerek Tunus'ta gerek Arap ve İslam aleminde büyük bir tesiri olacağını da sözlerine eklemiştir.²⁶

19 Haziran 1956'da Türkiye ile Tunus arasında karşılıklı büyükelçilik açılmasına ilişkin mutabakat kabul edilmişse de²⁷ Tunus, mali ve idari sebeplerden dolayı bir süre Ankara'da bir büyükelçilik açamayacağını ve bu durumun mazur görülmesini istemiştir. Başkonsolos Özdoğan ise maslahatgüzar olarak görevine devam edeceğini Tunus makamlarına bildirmiştir. Ayrıca bü-

23 TDA, 577/2762.20307.2, 24.04.1956.

24 "Bayar, Tunus ile Fas'ın İstiklâlini Tebrik Etti", *Milliyet*, 18 Nisan 1956, s. 5.

25 TDA, 577/2762.20307.1, 28.04.1956.

26 TDA, 577/2762.20308.1, 30.04.1956.

27 BCA, 30.18.1.2/143.51.18, Dosya Ek: 1-28, 19.96.1956.

yükelçilik açma kararlarının Ankara ve Tunus'ta radyo ve gazeteler aracılığıyla kamuoyuna bildirilmesi kararlaştırılmıştır.²⁸ Ardından 2 Temmuz'da Tunus radyolarından Arapça ve Fransızca olarak ilgili karar duyurulmuştur.²⁹ Tunus, madde yetersizlikler sebebiyle Türkiye'de büyükelçilik açamamış ama Mart 1957'de İstanbul'da ikâmet eden ve ticaretle uğraşan Fahrettin Arvas'ın Tunus'un Fahri Konsolosu olarak görev yapacağını Türkiye'ye bildirmiştir.³⁰

Türkiye'nin Tunus'a atadığı ilk büyükelçi Reşat Erhan olmuştur. 4 Haziran 1957'de Özdoğancı, Erhan için Habib Burgiba ile görüşerek agreman talebini³¹ ilettiğini Dışişleri Bakanlığına bildirmiştir.³² 11 Haziran'da gönderdiği telgrafında ise Erhan'ın agreman talebinin kabul edildiğini söylemiş,³³ 1 Ekim'de Reşat Erhan itimatnamesini Cumhurbaşkanı Habib Burgiba'ya sunmuştur.³⁴ Erhan'ın itimatnamesini sunduğu gün Türkiye'ye ait Savarona gemisi Tunus'u ziyaret etmiştir. Erhan bu münasebetle Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, hükümet erkânı ve Türk milletinin Tunus'a karşı kalben bir dostluk hissettiğini dile getirmiş, Burgiba da aynı şekilde karşılık vermiştir. Erhan, gemi komutanı ile Burgiba'yı ziyaret etmiştir. Görüşme sonrası Ankara'ya bilgi veren Erhan, Burgiba'nın karşısındakine güven veren, zeki ve düşüncelerini saklamayan bir insan olduğunu gözlemlediğini Dışişlerine bildirmiştir. Erhan'a göre Burgiba'da, daha önce İkinci Dünya Savaşı yıllarında görev yaptığı Suriye Araplarında Türkiye'ye karşı gördüğü kompleks yoktur. Erhan ile Burgiba'nın görüşmesinde pek çok konu konuşulmuştur. Bunlardan biri de Atatürk'ün yapmış olduğu reformlardır. Burgiba'nın bu reformları oldukça iyi bir şekilde bilip, bunlar üzerine düşündüğü Erhan ile yaptığı görüşmelerden anlaşılmaktadır. Atatürk'ün reformlarını Tunus'ta birer birer hayata geçirdiğini söyleyen Burgiba, reformları halkı zorlayarak değil onu inandırarak yaptığını, dini konularda bütün İslam aleminde tanınmış bir din adamının görüşlerine başvurduğunu, tek eşliliği getirdiğini, kadınlara oy kullanma hakkı verildiğini, kadınlardan peçenin yavaş yavaş kaldırıldığını, şapka kullanımının da kendiliğinden gerçekleşeceğini söylemiştir. Burgiba görüşmede Tunus-Türkiye münasebetlerinin tarihine de değinmiş ve bu konuda iki ülkenin de geçmişte bağımsızlıklarını korumak için iş birliği yaptığını dile getirerek bir savaş durumunda

28 TDA, 577/2762.20304.2, 30.06.1956.

29 TDA, 577/2762.20304.1, 03.07.1956; Fikret Şefik Özdoğancı ise Tunus'ta büyükelçilik açılmasının ardından 9 Temmuz 1956'da yine Tunus'ta Büyükelçilik Müsteşarlığına getirilmiştir. TDA, 2762.20303.1, 11.07.1956.

30 TDA, 577/2762.20297.1, 18.03.1957.

31 Devletler, ülkelerinde görev yapacak kişileri kabul edip etmeme hakkına sahiptir. Agreman, bu sürecin işlemesi olarak tanımlanmaktadır. Atama yapmak isteyen ülke, atamayı istediği görevlinin hayatıyla ilgili bilgileri de içeren bir atama mektubunu karşı ülkeye sunar. Karşı ülkede cevabını atama yapan ülkeye bildirir. Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 20-21.

32 TDA, 577/2762.20287.2, 04.06.1957.

33 TDA, 577/2761.20287.1, 11.06.1957.

34 TDA, 577/2762.20280.1, 02.10.1957.

Türkiye'nin yanında yer alacaklarından şüphe edilmemesini istemiştir. Erhan, daha sonra Tunus devlet adamlarından pek çok kişiyle görüşmüştür. Erhan bu kişilerin pek çoğunun Türk asıllı olduklarını kendisine iftiharla söylediklerini ve bazılarının devlet idaresinde önemli yerlerde olduklarını Dışişlerine bildirmiştir.³⁵

Atatürk reformları ve Türkiye'nin laikleşme süreci, Tunus'un modernleşme çabalarına belirli oranda örnek teşkil etmiştir. Bu da iki ülkenin gerek siyasi gerekse diğer alanlarda iş birliği yapabilmelerine ortak zemin oluşturmuştur. Zira 1950'li yıllar bütün dünyada İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıntılarını telafi etmek ve refah toplumu oluşturma gayretlerinin had safhaya ulaştığı bir dönem ifade etmektedir. Türkiye'nin siyasi ve kültürel yapısı itibarıyla modern-laik çizgiye sahip Arap devletleriyle iş birliğine gitmesi dış politikasının gereği idi. Türkiye, Arap coğrafyasıyla ilişkilerini bu esaslar üzerine inşa etmeye çalışmaktaydı.

Erhan'ın ardından Haziran 1960'ta Nedim Veysel İlkin Tunus'a büyükelçi olarak gönderilmiştir. İlkin bu görevi iki yıl yürütmüş ve Dışişleri Bakanlığının 17 Temmuz 1962 tarihli kararnamesinin ardından Atina Büyükelçiliğine atanmıştır.³⁶ İlkin'in ardından 27 Kasım 1962'de Faruk Berkol büyükelçiliğe getirilmiştir.³⁷ Aynı yıl Tunus hükümeti Türkiye'de büyükelçilik açma kararı alırken Tunus'un Akra Büyükelçisi Jilani Sfar'ın agreman talebi 23 Ocak 1962'de Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e iletilmiştir.³⁸ 1965 yılında ise Sfar'ın yerine Jellouli Fares getirilmiştir.³⁹

Siyasi İlişkiler

Habib Burgiba, Türkiye ile ilişkilerin olumlu bir seyir içinde gelişmesine özen göstermiştir. Türkiye ise Tunus'un özellikle dış politikada takip edeceği yolu anlamaya çalışmış, Burgiba'nın batı blokunu öven konuşmaları ve ülkenin zaman zaman SSCB'ye yakın bir politika izleyen Mısır ile yaşadığı sorunlar, Türkiye'nin Tunus'un SSCB etkisinden uzak ve batı blokuna yakın bir politika izleyeceğine olan inancını arttırmış ve iki ülkenin yakınlaşmasını hızlandırmıştır.

Karşılıklı ziyaretler iki ülke ilişkilerinin boyutunu ve derinliğini arttırmak ve ortak politikalar geliştirmek açısından oldukça önemliydi. Tunus'un bağımsızlığının ardından bu konu çeşitli vesilelerle gündeme gelmiş ancak Tunus'un yaşadığı sıkıntılar iki ülke arasında üst düzey ziyaretlerin gerçekleşmesini geciktirmiştir.

35 TDA, 577/2762.20280.2, 02.10.1957.

36 BCA, 30.18.1.1/165.33.18, Dosya Ek: 1, 17.07.1962.

37 BCA, 30.18.1.2/167.54.16, Dosya Ek: 1, 27.11.1962.

38 BCA, 30.1.0.0/127.819.9, Dosya ek: 02, 23.01.1962.

39 BCA, 30.1.0.0/64.396.12, 14.09.1965.

Türkiye, İngiltere ve ABD'nin desteğiyle 1955'te Bağdat Paktı'nı kurarak SSCB'nin Arap coğrafyasında yayılmasına karşı önemli bir teşkilatın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak Mısır ve Suriye başta olmak üzere bazı Arap devletlerinin tepkisini çekmiştir. Bağdat Paktı'nın 1945'te kurulan Arap Birliği'ne karşı oluşturulduğunu düşünen ve batı blokuna karşı SSCB yanlısı politika izleyen bu devletlere karşı Türkiye, Bağdat Paktı dışındaki Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Ürdün ve Lübnan'ın pakta katılması için girişimlerde bulunmuş, Cumhurbaşkanı Celal Bayar bu amaçla bizzat bu ülkelere ziyaretler gerçekleştirmiştir. Türkiye bu ülkelere aradığı desteği bulamamış ve ardından bu sırada yüzünü batıya dönmeye karar vermiş olan Libya ile ilişkilerini geliştirmek için 28 Ocak 1957'de Başbakan Adnan Menderes Libya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir.⁴⁰ Başbakan Adnan Menderes, Libya ziyareti sırasında Habib Burgiba'ya bir mesaj göndererek, iki ülkenin ortak kardeşi olarak tanımladığı Libya'ya yaptığı ziyareti Burgiba'ya bir kişisel dostluk mesajı iletmeden tamamlamak istemediğini belirtmiş, Libya ile Tunus arasında imzalanan dostluk anlaşmasından dolayı Burgiba'yı tebrik etmiş ve Arap ve Müslüman ülkelerin dayanışma içerisinde olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bazı Arap liderlerinin SSCB ile yakın ilişkiler kurmasının bölgede komünizmin yayılmasına sebep olduğunu belirten Menderes, gözlemlendiği kadarıyla Tunus'un bu politikadan kaçındığını ve herkesin hak ve çıkarlarına saygılı, uluslararası iş birliğine yönelik bir dış politika yürüttüğünü söylemiştir. Filistin ve Tunus sorunlarının salt Arap ve Müslüman talepleri olmaktan ziyade, küresel ve Akdeniz'in jeopolitik gerçeklerine uygun olarak çözülmesi gerektiğini belirten Menderes, Türkiye'nin Ortadoğu politikasına da değinerek, Bağdat Paktı'nın önemine vurgu yapmış, bölge sorunlarının adil ve hakkaniyetli bir şekilde çözüme kavuşturulmasını istediklerini belirtmiş ve yakın zamanda Habib Burgiba'yla da görüşme arzusunda olduğunu vurgulamıştır.⁴¹ Bu mektup Tunus'ta olumlu karşılık bulmuş ve o sırada imzalanma aşamasında olan Tunus-Fas ve Fas-Libya arasındaki anlaşmalardan sonra yapılmasının daha uygun olacağı belirtilmiştir.⁴² Habib Burgiba'nın Mayıs 1957'de Menderes'in görüşme talebi üzerine Türkiye'ye gideceğine ilişkin bilgiler Tunus Büyükelçiliği vasıtasıyla Dışişleri Bakanlığına bildirilmiştir.⁴³

1 Mart 1957'de Tunus'un bağımsızlığının birinci yıl dönümü kutlamaları münasebetiyle Habib Burgiba, Türkiye'yi davet etmiştir.⁴⁴ Davet üzerine Çanakkale Milletvekili Fatin Rüştü Zorlu başkanlığındaki heyetin⁴⁵ kutlamalara

40 Kaan Cem Geniş, "Cumhuriyet Arşivi Belgelerinde Başbakan Adnan Menderes'in Libya Seyahati", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40/69, 2021, s. 421-424.

41 TDA, 577/2762.20300.3, 01.01.1957.

42 TDA, 577/2762.20300.1, 08.02.1957.

43 TDA, 577/2762.20298.1, 20.02.1957.

44 TDA, 577/2762.20296.10, 04.03.1957.

45 Heyette ayrıca Riyaset-i Cumhuriyet Başyaveri Yarbay Faik Taluy, Hava Kuvvetlerinde Tuğgeneral Saim Arman, Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Genel Müdürü Mahmut Dikerdem

Geniş

Akademik
Bakış

211

Cilt 19
Sayı 38
Yaz 2026

katılmasına karar verilmiştir.⁴⁶ Heyet, 19 Mart 1957'de Tunus'a gitmiştir. Fatin Rüştü Zorlu, gazetecilere bir beyanat vererek, Tunus'ta kendilerini yabancı hissetmediklerini çünkü iki milletin tarihi bağlarının çok eski ve kuvvetli olduğunu ve iki ülke arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarının ilerletileceğini söylemiştir. Gazetecilerin Türk ordusunun Avrupa'nın en kuvvetli ordusu olduğunu ve bu sebeple yeni teşekkül edecek Tunus ordusunun talim ve terbiyesinde yardım edilip edilmeyeceğini sormaları üzerine ise kültür sahasında da askeri sahada da iş birliği yapılmasının beklenilmesinin tabii olduğu cevabını vermiştir.⁴⁷

Yukarıda bahsedildiği gibi Tunus, 1842'de Fransa'dan askeri modernizasyon için bir misyon talep etmiş ve bu süreç Fransız nüfuzunun Tunus'ta artmasına neden olmuştu. Tunus bu etkiyi kırmak ve Fransa karşısında bir denge unsuru oluşturabilmek için Türkiye ile işbirliğine yönelmiştir. Bunda Türkiye'nin hem Müslüman bir ülke olması, hem de batı bloğu içerisinde yer alması etkili olmuştur.

Fatin Rüştü Zorlu ve beraberindeki heyetin ziyaretinin ardından Burgiba, Menderes'e bir mektup göndererek daha önce Menderes'in mektubunda bahsettiği hususlara katıldığını belirtmiş ve ardından Menderes'i mayıs ayında Tunus'a davet etmiştir.⁴⁸ Bu davet üzerine Dışişleri Bakanlığı'nın 29 Mart 1957'de Tunus Büyükelçiliğine gönderdiği telgrafında Burgiba'nın davetine olumlu bakıldığı ancak görüşmenin haziran ayında olmasının daha uygun olacağı ve gerekli temasların yapılması istenmiştir.⁴⁹ Menderes'in Tunus'u ziyaret edeceğini belirtmesi Burgiba'yı memnun etmiş ve Burgiba bir radyo konuşması sırasında Menderes'in Tunus'u ziyaret edeceğini halkına duyurmuştur.⁵⁰ Menderes'in ziyareti meselesiyle ilgili görüşmeler devam ederken Tunus basınında Türkiye lehine hep olumlu yayınlar yapılmıştır. Ancak Tunus Büyükelçisi'nin 17 Nisan'da bildirdiğine göre Yeni Düstur Partisi'ne yakın *L'action* adlı dergi Bağdat Paktı aleyhine yayınlar yaparak, pakti Arapları gruplara ayıran bir oluşum olarak tanımlamıştır.⁵¹

Menderes'in ziyareti için görüşmeler devam ederken Tunus'ta bütçe görüşmeleri yapılıyordu. Ekonomisi oldukça kötü olan ülkede Fransızlardan beklenen 21 milyar franklık yardım gelmediği için de sıkıntılar giderek artmıştır. Bu sebeple bütçe görüşmelerinin ne zaman biteceğini kestirmek zorlaşmıştır. Menderes'in geleceği tarih ile bütçe görüşmelerinin aynı günlere denk gelme ihtimali doğunca Tunus Başbakan Yardımcısının, Menderes'in ziyaretinden

ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Genel Sekreterlerinde Uzman Hayrettin Ozansoy vardır. BCA, 30.18.1.2/14.120.12, Dosya Ek: 105.139, 23.03.1957.

46 TDA, 577/2762.20296.7, 16.03.1957.

47 TDA, 577/2762.20296.3, 19.03.1957.

48 TDA, 577/2762.20295.3, 26.03.1957.

49 TDA, 577/2762.20294.2, 29.03.1957.

50 TDA, 577/2762.20290.5, 12.04.1957.

51 TDA, 577/2682.20161.3, 17.04.1957.

önce Türkiye'ye gelmesi gündeme gelmiştir.⁵² Ancak böyle bir ziyaret gerçekleşmemiştir.

25 Temmuz 1957'de Tunus'ta cumhuriyetin ilanının ardından Başbakan Yardımcısı, Türkiye dahil yabancı misyon şeflerini davet ederek durum hakkında kendilerini bilgilendirmiştir. Özdoğancı'nın konu hakkında Türk Dışişleri Bakanlığına verdiği bilgiye göre yeni yönetim, Tunus'ta hükümlerlik müessesinin çoktan beri çürüdüğü ve muhafaza imkânı kalmadığı gerekçesiyle saltanata son vererek cumhuriyeti ilan etmiştir.⁵³ Cumhuriyetin ilanının ardından Türkiye bir tebrik telgrafı yayınlamıştır. Bu telgraf ayrıca Türkiye için yeni rejimi tanımak anlamına gelmiştir ve Dışişleri tarafından bu hususun Tunus makamlarına iletilmesi büyükelçiliğe bildirilmiştir.⁵⁴

Tunus'ta cumhuriyetin ilanından bir süre sonra, Edinburgh'ta festivale katılan Savarona eğitim gemisi⁵⁵ 30 Eylül-2 Ekim 1957 tarihinde ziyaret için Tunus'a gelmiş ve ardından Libya'ya gitmiştir. Tunus Büyükelçiliği'nin Dışişleri Bakanlığına verdiği bilgilere göre bu ziyaret Tunus hükümeti ve milleti tarafından alelade bir ziyaret olarak görülmemiştir. Ziyaretle 75 yıldan bu yana "yabancılar tarafından uyuşturulmuş"⁵⁶ Türk-Tunus dostluğu yeniden canlanmış, aslı Türk olan ve önemli mevkilerde görevler alan birçok Tunuslu köklerini hatırlamıştır. Cumhurbaşkanı Habib Burgiba kendisini ziyaret eden komutanlara ve Savarona ile gelen mehter takımına karşı yakın ve nazik bir tavır sergilemiştir. Ayrıca halk da Türk kıtaaları ve mehter takımına büyük ilgi göstermiştir.⁵⁷

İki ülke vatandaşlarını yakınlaştıran diğer bir gelişme de 21 Haziran 1962'de Türkiye ile Tunus arasında bir vize anlaşmasının imzalanması olmuştur. Bu anlaşmayla iki ülke arasında yapılacak ziyaretlerde 3 aydan fazla olmak üzere seyahat edecekler için vize şartı kaldırılmıştır.⁵⁸

Türkiye, Tunus'un dış politikasını yakından takip etmiştir. Öyle ki Menderes, Burgiba ile mektuplaşmasında Tunus'un SSCB'ye uzak bir dış politika izlemesinden memnuniyet duyması bu durumu göstermektedir. Her iki ülke özellikle karşılıklı ziyaretlerle ilişkileri geliştirme amacıyla hareket etse de beklenen ziyaretler bir türlü gerçekleşmemiştir. Bunun, Tunus'un bağımsızlık sonrası yeniden şekillenen siyasi ve iktisadi yapılanmasının sebep olduğu yoğunluk ve Bağdat Pakti'na karşı izlediği temkinli tutumun bir sonucu olduğu düşünülebilir.

52 TDA, 577/2762.20288.3, 23.05.1957.

53 TDA, 577/2626.19743.1, 26.07.1957.

54 TDA, 577/2762.20283.1, 06.08.1957.

55 TDA, 577/2672.20285.1, 08.07.1957.

56 TDA, 577/2762.20281.1, 02.01.1957.

57 TDA, 577/2762.20281.1, 02.01.1957.

58 BCA, 301.1.0.0/63.389.23, Dosya Ek: E4, 24.07.1962.

Kayveran'daki Mevlit Merasimi ve Habib Burgiba ile Büyükelçi Erhan'ın Görüşmeleri

Reşat Erhan, büyükelçilik görevine başladığında Tunus hızlı bir dönüşüm içerisinde girmişti. Bu sebeple Erhan bir yandan iç gelişmeler bir yandan da Tunus'un izleyeceği dış politika konusunda Türkiye'yi bilgilendirmiştir. 1957 yılında Tunus'un Kayveran kentinde düzenlenen mevlit merasimi buna önemli bir vesile olmuştur. Mevlit programına tüm Müslüman ülkelerin Tunus'taki misyonları davet edilmesine rağmen, Tunus makamlarının söz konusu temsilcilere daha önce Tunus'ta bulunan bir Müslüman gençlik teşekkülünün toplantısına katılmamaları yönündeki isteğini hoş karşılamayan sefirler, bu merasime gelmemiştir. Ancak bu durum Erhan için bir fırsat olmuştur. Cumhurbaşkanı Habib Burgiba ve üst düzey devlet görevlilerinin katıldığı törende Erhan, Habib Burgiba'nın yanında hazır bulunmuştur. Erhan gerek Burgiba'nın gerek diğer hükümet üyelerinin kendisini adeta ailelerinden biri gibi gördüklerini ve her mesele hakkında yanında rahatça konuştuklarını anlatmaktadır. Burgiba'nın kendisini hep yanında tuttuğunu söyleyen Erhan, zaman zaman görüştüğü kişiler hakkında kendisine Fransızca izahatlar verdiğini aktarmıştır. Şüphesiz bu durum Burgiba'nın Türkiye'ye verdiği önemin bir göstergesiydi. Ancak Erhan'ın belirttiği üzere Burgiba ve Tunuslular, Türkiye'nin BM'de Tunus'un bağımsızlığı sırasında yapılan oylamada aleyhte oy kullanmasına karşı derin bir üzüntü duymaktaydılar. Erhan bu konuda Burgiba'ya yaptığı açıklamada Türkiye'nin o sırada yeterince güçlü olmadığını, kendisini emniyete almak istediğini ve bu sebeple NATO'ya girmek için çalıştığını, Fransa'nın da bir NATO ülkesi olması sebebiyle Türkiye'nin buna mecbur kaldığını, aksi bir durum olması halinde elbette Türkiye'nin Tunus'un yanında yer alacağını söylemiştir. Erhan'a göre Tunus, batı bloğuna daha yakındı ve Türkiye ile dış politikada aynı istikamette gitmekteydi. Burgiba'nın SSCB'ye yakın bir politika izleyen Mısır ve Suriye ile anlaşmamış olması onun realist bir insan olduğunu göstermekteydi. Dolayısıyla Türkiye'nin Tunus'a karşı göstereceği yakınlık Tunus'un dış politikada izleyeceği yolu emniyetle yürütmesine yardım edeceği gibi Arap memleketlerine karşı gururunu okşayacak ve Türkiye'nin BM'deki oyunun Tunuslular üzerindeki tesirini azaltacaktır.⁵⁹

1957 Suriye Krizi ve Tunus

1957 yılında patlak veren Suriye Krizi, Türkiye ile Suriye arasında bir çatışmaya ramak kala sona ermiştir. Soğuk Savaş'ın devam ettiği bu dönemde SSCB, Suriye üzerinden Ortadoğu'daki nüfuzunu arttırmak istemiştir. Bu sırada Suriye'de bir yandan sol eğilimli kişiler devlet kademesinde önemli mevkilere gelirken diğer yandan da SSCB tarafından hızlı bir şekilde silahlandırılmıştır. SSCB'nin yayılmacılığını kendisi için en büyük tehlike olarak gören Türkiye, batısında Bulgaristan, kuzeyinde SSCB varken şimdi de güneyindeki Suriye'nin komünist rejime evrilme ihtimaliyle karşı karşıya kalmıştır. Sonunda Türkiye,

59 TDA, 577/2762.20278.2, 01.10.1957.

Görüş

Eylül 1957'de Suriye sınırında askeri manevralara başlamıştır. Ancak Suudi Arabistan'ın da arabuluculuğu ile durum çatışmaya dönüşmemiştir. SSCB lideri Kruşçev'in Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği'nde katıldığı davette ılımlı mesajlar vermesi üzerine kriz kısa zamanda aşılmıştır.⁶⁰

Habib Burgiba, Suriye Krizi devam ederken 24 Ekim 1957'de yaptığı bir konuşmada Türkiye ile Suriye arasında yaşanan krizin sıcak savaşa yol açabileceğini söylemiştir. Burgiba'ya göre Türkiye, Suriye'de SSCB'nin askeri etkisinin artması nedeniyle kendisini güvenlik tehdidi altında hissetmiştir. Bu sebeple kendi güvenliği için topraklarında güvenlik tedbirleri almasını mantıklı bulmaktadır. Suriye de kendisini güneyde tehdit altında hissettiği için SSCB silahlarına ihtiyaç duymuş ve bu durum ülkede Sovyet nüfuzunu arttırmıştır. Burgiba iki komşu devletin sorunlarının çözümü için Suriye'nin, topraklarından Türkiye'ye karşı bir Sovyet saldırısı olmasına izin vermeyeceğini belirtmesi gerektiğini, buna karşılık Türkiye'nin de Suriye'ye karşı bir saldırıya girişmeyeceğini anlaması gerektiğini belirtmiştir. Burgiba konuşmasında Türkiye'nin BM'de Tunus'un aleyhine oy kullanmasına atfen Türkiye'nin neden böyle yaptığını gayet iyi anladığını çünkü Türkiye'nin Sovyetlere karşı müttefiklere ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir.⁶¹ Burgiba'nın açıklamalarından Tunus'un bölgede gerilimi tırmandırmaktan kaçındığı, özellikle hem bir rol model olarak gördüğü Türkiye ile hem de kendisi gibi bir Arap devleti olan Suriye ile ilişkilerinde dikkatli bir yol izlediği görülmektedir.

Ticaret Antlaşması

Tunus, bağımsızlığını kazandığı dönemde ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Bu yüzden ticari ilişkileri geliştirmeye öncelik vermiştir. Tunus Fahri Konsolosu Fehamettin Arvay bu amaçla Türk Dışişleri Bakan Vekili Etem Menderes ile çeşitli görüşmeler yapmış ve hem iki ülke arasında bir dostluk ve ticaret antlaşmasının imzalanması hem de mezarları Türkiye'de bulunan Sadrazam Hayrettin Paşa⁶² ve Devlet Şurası Azası Ali Başhamba⁶³ gibi aslen Tunuslu

60 Yunus Emre Tansü-Gökhan Arslan, "1957 Suriye Krizi", *Social Mentality and researcher Thinkers Journal*, 4/12, 2018, s. 641-644.

61 TDA, 577/2672.20277.2, 24.19.1957.

62 Hayreddin Paşa'nın hayatının ilk yıllarına ait yeterli bilgi yoksa da ailesinin Kafkasya'daki bir Rus saldırısında hayatını kaybettiği ve ardından köle olarak İstanbul'a getirildiği burada Nakîbüleşraf ve Anadolu Kazaskeri Kıbrıslı Tahsin Bey tarafından satın alındığı ve 1830'da Tunus Valisi Ahmed Paşa'nın bir adamı tarafından Tunus'a götürüldüğü bilinmektedir. Paşa, Tunus'ta önemli mevkilere gelmiş, sonunda 1873'te Tunus'un en yüksek makamına getirilerek büyük reformlara imza atmıştır. 1877'de bu görevi bırakmasının ardından ise İstanbul'a gelmiş ve 4 Aralık 1878'de sadrazamlığa getirilmiştir. 8 ay süren sadrazamlığı süresince pek çok reform önerisi sunmuş ancak bu reformlarının büyük çoğunluğunu hayata geçirememiştir. Daha sonra kendisine yeniden sadrazamlık teklif edilse de bu teklifi kabul etmemiştir. Hayreddin Paşa 29 Ocak 1890'da İstanbul'da vefat etmiştir. Mezarının Tunus'a götürülmesi ancak 1968'de mümkün olmuştur. Atilla Çetin, "Hayreddin Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, s.57-59.

63 Tunus'ta doğan Ali Başhamba'nın dedesi Şerif Ali Başhamba ve babası Ahmet Başhamba,

Gazi

Akademik
Bakış

215

Cilt 19
Sayı 38
Yaz 2026

olan kişilerin mezarlarının Tunus'a nakli gündeme gelmiştir. Arvay, 19 Temmuz 1957'de Etem Menderes ile bir görüşme daha yapmıştır. Arvay, Habib Burgiba ve yardımcısının bu konuları görüşmek üzere Türkiye'ye gelmek istediğini ancak Tunus'ta yaşanan siyasi olaylar, Cezayir meselesi ve Tunus-Fransa gerginliği sebebiyle ziyaretin gerçekleşemediğini bu sebeple inisiyatif olarak Etem Menderes ile görüştüğünü belirtmiştir. Görüşmede Arvay, Tunus'ta elçilikleri bulunmayan ülkelerin Tunus ile yeni ticaret antlaşmaları yaptığını, Tunus'ta Türkiye'nin ihtiyaç duyabileceği fosfat ve çimento gibi ürünlerin bulunduğunu ve değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Etem Menderes'in Tunus'un Türkiye'den neler alabileceğini sorması üzerine tütün başta olmak üzere fındık, Sümerbank'ın her türlü basmaları, pamuklu mensucat, şeker ve bir miktar gül yağı cevabını vermiştir. Tunus'tan bir heyetin gelmesini beklemek yerine Türkiye'den bir heyetin Tunus'a gidip gidemeyeceği gündeme getirilmiştir.⁶⁴

Tunus Hükümeti ile ticari müzakerelerde bulunmak için 31 Mart 1958'de Türkiye'den Dışişleri Bakanlığı Ticaret ve Ticari Anlaşmalar Dairesi Genel Müdür Yardımcısı Kamuran Gürün'ün başkanlığında, 4. Şube Müdürü Yalçın Kurtbay, Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Şinasi Umay, Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi Raportörü Agah Öner, T.C. Merkez Bankası Dış Muameleler Müdür Yardımcı Kemal Soğancılar'dan oluşan heyetin Tunus'a gönderilmesi ve Kamuran Gürün'e imza yetkisi verilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁵ Sonunda 17 Nisan 1958'de iki ülke arasında bir ticaret antlaşması imzalanmıştır.⁶⁶

Tunus ile Türkiye arasındaki ticaret yeterince gelişmemişse de ticaret anlaşmasının imzalanmasından sonra kısmen artış görülmektedir.

Gaz

Tunus'ta kalan yönetici Türk elitlerindedir. Tunus'un bağımsızlık mücadelesinde bir mihenk taşı olan Genç Tunuslular hareketinin kurucularından olan Ali Başhamba, İttihat ve Terakki üyeleriyle yakın ilişki içerisinde olmuştur. Fransızlar aleyhine faaliyetleri nedeniyle 1912'de Tunus'tan sürgün edilmiştir. Sezai Balcı-Mustafa Balcıoğlu, "Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Tunuslu Ali Başhamba-I", *Toplumsal Tarih*, 209, 2011, s.68-73; Sürgünden bir müddet sonra Ali Başhamba İstanbul'a gelmiş ve 8 Ocak 1914'te Şura-yı Devlet azası olmuştur. 24 Mayıs 1915'te ise Teşkilat-ı Mahsusa'nın başına getirilmiştir. 3,5 yıl bu görevi sürdürmüş ve 31 Ekim 1918'de Beşiktaş'taki evinde vefat etmiştir. Sezai Balcı-Mustafa Balcıoğlu, "Teşkilat-ı Mahsusa Başkanı Tunuslu Ali Başhamba-II", *Toplumsal Tarih*, 210, 2011, 28-35. Tunus'un talebi üzerine Türkiye, Ali Başhamba'nın İstanbul, Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergâhında bulunan kemiklerinin askeri uçakla taşınması için 5 Nisan 1962'de bir karar almıştır. BCA, 30.18.1.2/164.13.14, Dosya Ek: 145, 05.04.1962. Ardından 7 Nisan'da Ali Başhamba'nın mezarı Tunus'a gönderilmiştir. Balcı-Balcıoğlu, ag.m., s.28-35.

64 TDA, 577/2772.19788.1, 19.07.1957.

65 BCA, 30.18.1.2/148.15.7, 31.03.1958.

66 BCA, 30.18.1.2/149.25.12, Dosya Ek: 70.89, 10.05.1958.

Tablo 1: 1957-1965 Arası Türkiye-Tunus Arasındaki Ticaret (Bin Lira)⁶⁷

Yıl	İthalat	İhracat
1957	222	1.292
1958	168	114
1959	706	1.840
1960	-	183
1961	949	10.086
1962	3.681	4.305
1963	2.913	3.002
1964	1.535	2.057
1965	27.077	1.248

1956 yılına kadar Türkiye ile Tunus arasında ciddi bir ticari faaliyet yaşanmamıştır. 1957-1965 yılları arasında Türkiye, Tunus'tan fosfat, kurşun ve deri ithal ederken, Tunus'a Antep fıstığı, kimyon, susam, arpa, yulaf, pamuk, şeker gibi tarım ürünleri ve bakır ihraç etmiştir. Tablo 1'de de görüleceği üzere iki ülke arasında ticaret hacmi 1958'deki ticaret antlaşmasından sonra artmaya başlamıştır. Ancak yine de Türkiye'nin genel ticaret hacmi içinde Tunus'un payı oldukça düşüktü. İki ülke arasında mesafenin uzak olması kadar yeterli ticaret filosuna sahip olmamaları ticaretin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Tunus'un Yardım Talepleri ve Türkiye'nin Faaliyetleri

Tunus Büyükelçiliğinin 18 Eylül 1957'de çok gizli ibaresiyle Türk Dışişlerine gönderdiği şifre telgraf Türkiye-Tunus ilişkileri açısından son derece önemlidir. Fransa, Tunus'un bağımsızlığının ardından Cezayir'deki kuvvetleri üzerinden Tunus ile bazı çatışmalara girişmiş ve bu çatışmalarda birçok Tunuslu hayatını kaybetmiştir. Tunus ise henüz tam teşekküllü bir ordu kuramadığı için konuyu BM ve uluslararası kamuoyunun gündemine taşıyarak, diplomatik yollarla çözmeye çalışmıştır. Ancak Tunus, ordusunun güçlendirilmesi gerekliliğinin farkındaydı. Bu amaçla askeri destek arayışına girmiştir. Tunus Dışişleri Bakanı bu konu hakkında büyükelçi ile bir görüşme gerçekleştirerek ABD, İtalya ve Belçika gibi ülkelere silah temini için başvurduklarını ancak Fransa'nın buna engel olduğunu söylemiştir. Batı bloğu ülkelerinin Fransa'yı gücendirmemek adına silah teminine yanaşmadıkları için Tunus'un demir perde ülkelere müracaat etmek zorunda kalabileceğini, Mısır hükümetinin kendilerine silah temini konusunda bir teklifte bulunduğunu beyan etmiştir. Burgiba'nın dost ülkelere Tunus ordusuna yardım etmelerini beklediklerini söylemesi üzeri-

67 Tablo, *Dış Ticaret Yıllık İstatistik, Seri: 1 Özel Ticaret, 1961-1962*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, s. XXX ve *Dış Ticaret Yıllık İstatistik, Seri: 2 Özel Ticaret, 1965*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, s. XVIII, XXVII'den oluşturulmuştur.

Gazi

ne Türkiye'den Türk tüfeği, makineli tüfek gibi silah ve mühimmat yardımında bulunulamaz mı diye de sormuştur. Eğer Türkiye, Mısır gibi resmi bir şekilde isteklerini Tunus'a sorması durumunda resmi görüşmelerin başlayacağını dile getirmiştir. Özdoğancı daha önce Burgiba'nın kendisine Türkiye'nin Libya'ya yaptığı gibi Tunus'a da silah yardımı yapmasını istediğini ancak Türkiye'ye gelecek heyetin ziyaretinin gerçekleşmemesi üzerine henüz Tunus'un da ne istediğinin tam olarak bilinmediği cevabını vermiştir. Bakan, görüşmenin devamında Tunus'tan Türkiye'deki askeri okullara bilhassa pilot eğitimi için asker gönderilmesi gibi teknik yardımların olup olmayacağını sormuştur. Özdoğancı görüşmede bu taleplerin tam olarak netleşmesini ve başvuruların resmi yolla yapılmasını istemiştir.⁶⁸ Ancak söz konusu taleplere ilişkin Tunus nezdinde yeni bir girişimde bulunulmamıştır. Ayrıca Türkiye de NATO ittifakı içerisinde yer aldığı Fransa'ya karşı böyle bir yardımda bulunmayı da riskli gördüğü için yeni bir adım atmamıştır.

ABD ve İngiltere, Tunus'un batı bloğundan uzaklaşma tehlikesini göz önüne almış olacaklar ki Fransa'nın tüm baskısına rağmen 1957 yılının son aylarında Tunus'a silah sevkiyatında bulunmuşlardır.⁶⁹

Ekim 1957'de Tunus'un Kekrene adasında deprem ve fırtına sebebiyle pek çok kişi hayatını kaybetmiş, yaralanmış ve ağır maddi hasar oluşmuştur. Türkiye'nin Tunus Büyükelçiliği durumu Dışişleri Bakanlığına bildirmiş ve yaşanan felaket sonrası Kızılay'ın acil yardım göndermesi istenmiştir. Büyükelçi Erhan yardımın gerek büyükelçiliğin açılışı gerek Savarona'nın ziyareti sırasında gösterilen dostane tezahürattan sonra gerçekleşmesinin daha da önemli olduğunu vurgulamıştır.⁷⁰

Tunus'un sağlık ve güvenlik teşkilatını geliştirmek amacıyla ebe ve hasta bakıcı gibi sağlık personelleri ve polis teşkilatı için Türkiye'ye stajyer gönderme talebi üzerine Büyükelçi Erhan, Tunus, Suriye konusunda bazı Arap devletlerini karşısına alma pahasına Türkiye'nin lehine bir beyanatta bulunmuştur, dolayısıyla Türkiye, "...vakit kaybetmeden müsbet unsurlarla yanaşıp bu devlete kur yapan bazı Arap devletlerinden evvel" Tunus'un yanında durmalıdır sözleriyle teklife olumlu yaklaşmıştır.⁷¹

7 Şubat 1958'de Kastamonu İlk Öğretmen Okulu Müdürü olarak görev yapan Cemil Silistreli'nin UNESCO Genel Merkezinden bildirilecek tarihten sonra 1 yıl Tunus'ta Köy İlk Öğretmen Uzmanı olarak çalıştırılması kabul edilmiştir.⁷² 5 Eylül 1959'da ise Nafia Vekaleti Demiryollar ve Limanlar İnşaat Reisliği Muamelât ve İstimlâk Müdür Muavini Rifat Kayakök'ün Tunus Maarif Vekâletinde 2 yıl müzik öğretmeni olarak çalıştırılmasına karar verilmiştir.⁷³

68 TDA, 577/2772.19785.1, 18.09.1957.

69 "Fransa, Tunus'a silah verilmesini protesto etti", *Milliyet*, 16 Kasım 1957, s. 3.

70 TDA, 577/2626.19735.1, 12.10.1957.

71 TDA, 577/2762.20275.1, 07.11.1957.

72 BCA, 30.18.1.2/148.8.5, Dosya Ek: 88.34, 07.02.1958.

73 BCA, 30.18.1.2/153.51.4, Dosya Ek: 88.106, 05.09.1959.

Bu dönemde iki ülke arasındaki en önemli gelişmelerden biri de 25 Şubat 1964'te imzalanan Kültür Anlaşması olmuştur. Anlaşmayla iki ülke kültürel münasebetlerini geliştirmeyi amaçlamış, bilhassa üniversite, okul, ilim, teknik, sanat, kültür ve spor alanlarında iş birliğinin artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca iki ülke söz konusu alanlarda yetişmiş personellerinin mübadelesini geliştirecek, karşılıklı burs ve inceleme ödenekleri vererek inceleme ve stajları teşvik edecek, diploma akademik unvanların denkliği için gereken şartlar incelenecek, radyo ve televizyon istasyonları arasında kültür ve sanat programlarının tesis edilmesi teşvik edilecek, sanatsal faaliyetler, basılı ve görsel yayınların yayımı, sportif faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin desteklenmesine çalışılacaktır.⁷⁴

Türkiye, Tunuslu öğrencilerin Kara Harp Okulu'nda eğitim görmesini de kabul etmiştir. Bu amaçla bir anlaşma imzalanması için Bakanlar Kurulu 24 Ocak 1963'te Dışişleri Bakanlığına yetki vermiştir.⁷⁵ 18 Ocak 1965'te Bakanlar Kurulu tarafından Tunus, Cezayir, Libya ve Fas'ta bulunan deniz subayı adayı öğrencilerine Deniz Harp Okulu'nda her yıl 3 kişilik kontenjan ayrılması için gerekli anlaşmaların yapılmasını kararlaştırmıştır.⁷⁶ Bu durum Türkiye'nin tarihi bağları olan Tunus ile ilişkilerini artırma arzusunu göstermesinin yanı sıra 1957'deki yardım talebini karşılamamayı telafi etmek anlamına geliyordu.

Habib Burgiba'nın Türkiye Ziyareti

İki ülke arasında üst düzeyde ilk ziyaret 1965'te gerçekleşmiştir. 24 Mart'ta Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba, eşi ve kalabalık bir heyetle Ankara'ya gelmiştir. Bu ziyaretten hemen önce Burgiba, Tunus Mesken ve Bayındırlık Bakanı'nı ön görüşmelerde bulunmak üzere Türkiye'ye göndermiştir. Türk basını Burgiba'ya özel bir ilgi göstermiş ve Burgiba'nın Türkiye'ye karşı duyduğu sevgiyi sütunlarına taşımıştır. Ayrıca Burgiba'nın Türkiye'den bahsederek "büyük biraderimiz" ifadesini kullandığı da vurgulanmıştır.⁷⁷ Esenboğa Havaalanı'nda Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve eşi tarafından karşılanan Burgiba,⁷⁸ tanışma merasiminin ardından şehre doğru yola çıkmış ve yol boyunca köylüler ve öğrencilerin tezahüratları arasında ilerlemiştir. Bir süre Çankaya Köşkü'nde istirahatten sonra Burgiba ve beraberindeki heyet 16.30'da Anıtkabir'i ziyaret etmişlerdir. Burgiba ziyaretinin ilk gününde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile Orta Doğu meseleleri ve Kıbrıs konusunda bir görüşme gerçekleştirmiştir. Ardından yabancı misyon şeflerini kabul etmiştir. Aynı günün akşamı şerefine verilen yemeğe katılan Burgiba, yemekte bir konuşma yaparak Türkiye'de olmaktan duyduğu mem-

74 "Türkiye Cumhuriyeti ile Tunus Cumhuriyeti Arasında 25 Şubat 1964 Tarihinde Ankara'da İmzalanmış Olan Kültür Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", *Resmî Gazete*, 3 Aralık 1966, s. 1-2.

75 BCA, 30.18.2/168.5.16, Dosya Ek: 76, 24.01.1963.

76 BCA, 30.18.1.2/183.4.1, Dosya Ek: 107, 18.01.1965.

77 "Burgiba 80 kişilik maiyetiyle bugün geliyor", *Cumhuriyet*, 24 Mart 1965, s. 1,7.

78 "Burgiba Türkiye'de", *Milliyet*, 25 Mart 1965, s. 1.

Gazi

nuniyeti dile getirmiştir.⁷⁹ Burgiba ziyaretlerine devam ederken eşi de çeşitli temaslarda bulunmuş; 25 Mart'ta Türk Kadınlar Birliğini ziyaret etmiş ve Türk ve Tunuslu kadınların karşılıklı dayanışma içinde olmaları gerektiğini dile getirmiştir.⁸⁰

Burgiba aynı günün akşamında Millet Meclisi'ne gelerek burada Fransızca bir konuşma yapmıştır. Burgiba konuşmasında iki ülke arasındaki tarihi bağlara, Atatürk'ün reformlarına ve İslam dini ile modernleşmenin nasıl bir arada yürütülebileceğine değinmiş, ardından Kıbrıs'ta Türklere karşı girişilen katliamları eleştirmiştir. Burgiba konuşmasına Türkiye'nin Mondros Mütarekesi sonrası Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde verdiği Kurtuluş Savaşı'nın kendilerini etkilediğini de eklemiştir. Burgiba, Türkiye ile Arap devletlerinin Filistin'e desteklerinin artması gerektiğini söylemiş ve Filistin meselesinde Türkiye'nin desteğini talep etmiştir. Burgiba'nın sözleri sık sık alkışlarla kesilirken "Yaşasın Türkiye" sözüyle konuşmasını tamamlamıştır.⁸¹ Millet Meclisi'ndeki konuşmasının ardından Cumhuriyet Senatosu'nda da bir konuşma yapan Burgiba, Tunus'un 45 yıllık bağımsızlık ve kalkınma mücadelesinde Türk Milletini ve Mustafa Kemal Atatürk'ü örnek aldığını, Tunusluların Atatürk ideali ve fikirleriyle mücadele başlattıklarını dile getirmiştir.⁸²

Burgiba'nın laiklik ve Atatürk hakkında dile getirdiği sözler basında tepki çekmiştir. Burgiba'ya göre Atatürk'ün laiklik için attığı adımlar ve Müslüman bir ülkede laik bir devlet kurulması, Araplar için şaşırtıcı olmuş ve Türkiye'nin doğu ve batı ülkeleriyle arasında bir pürüz ortaya çıkarmıştır. Yine Burgiba konuşması sırasında konu hakkında "...Modern Türkiye'nin bânisi için, o zamanlar, İslâm geleneği, durgunluk ve hareketsizlik mektebinin bir âmili gibi görünmekteydi. Başka bir deyimle, bir manivela değil, bir fren olmaktadır... Tunus tecrübesinin ve İslâmın bize бүtүн gelişmeleri boyunca öğrettiklerinin ışığı altında, vardığımız kanaat öyledir ki, bu konuda bizim hükmümüz bu çok radikal yargılardan hissedilir şekilde ayrılmaktadır..." demiştir.⁸³ İlhan Arsel, "Atatürk, Burgiba ve Laiklik" adlı yazısında Burgiba'nın yanılığında olduğunu belirterek Atatürk'ün laiklik anlayışını açıklamış ve bunun en önemli amacının din ve devlet işlerini ayırmak olduğunu söylemiştir. Arsel, Türkiye ile söz konusu ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmemesinin başka sebeplere dayandığını belirtmiş ve ilişkilerin gelişmesinin ve taraflar arasındaki soğukluğun kapanmasının bu ülkelerde de demokrasinin gelişmesiyle sağlanacağını dile getirmiştir.⁸⁴

79 "Burgiba törenle karşılandı", *Cumhuriyet*, 25 Mart 1965, s. 1.

80 "Burgiba: Türkiye büyük ülke siyaseti izliyor", *Milliyet*, 26 Mart 1965, s. 1.

81 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C. 37, 1965, s. 629-633.

82 *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C.4, 1965, s. 349.

83 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1965, s. 630-631.

84 İlhan Arsel, "Atatürk, Burgiba ve Laiklik", *Cumhuriyet*, 31 Mart 1965, s. 2.

26 Mart'ta Burgiba, boğaz ağrısı sebebiyle Kırıkkale'ye yapacağı ziyareti iptal etmiş olsa da CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ile bir görüşme gerçekleştirmiş ve ikili dünya meseleleri hakkında fikir teatisinde bulunmuşlardır. Ardından Burgiba, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ile de bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁸⁵ Burgiba'nın ziyaretleri devam ederken Tunus heyeti de çeşitli görüşmelerde bulunmuştur. 26 Mart'ta Ankara'da Dışişleri Bakanlığında iki tarafın diplomatları arasında gerçekleştirilen görüşmelerde ticari, iktisadi, kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve öğrenci değişiminin artırılması gündeme gelmiştir.⁸⁶

Burgiba ve heyeti Ankara'daki temaslarının ardından 27 Mart günü İstanbul'a geçmiştir.⁸⁷ Ayasofya'yı ardından Sultanahmet ve Süleymaniye camilerini ziyaret etmiş ve Sultanahmet Cami'nde namaz kılmıştır.⁸⁸ Ancak Burgiba, 28 Mart'ta rahatsızlanmış ve günü Şale Köşkü'nde geçirmiştir. Burada Türk Musikisi konserini izlemiştir.⁸⁹ 29 Mart'ta gazetecilerin sorularını yanıtlayan Burgiba, Tunus'un Londra ve Zürih Antlaşmalarının geçerliliğini ve Kıbrıs'ta iki cemaatin varlığını kabul edip etmediğinin sorulması üzerine, Türkiye ve Yunanistan'ın ortak düşmanları ve menfaatleri olduğunu söylemiş, söz konusu anlaşmalar imzalandığında kendilerinin adada bir Kıbrıs milleti yaratılabileceğini düşündüklerini ancak sürecin bunun aksini gösterdiğini, bir devlet başkanı olarak soruya evet ya da hayır diyecek durumda olmadığını ve uzlaşma yollarını tıkamamak için kesin bir tutum belirlemekten kaçındığını söylemiştir. Burgiba'nın verdiği bu cevap üzerine Cumhuriyet gazetesi ilk sayfasında verdiği haberinin başlığını "*Tunus'un Kıbrıs meselesinde belirli bir tutumu yok*" olarak vermiştir. Burgiba, Türk-Arap ilişkilerine de değinmiş ve Arap ülkelerinde Türkiye'ye karşı bir sevgi ve saygı hazinesi olduğunu, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ilişkileri yeniden canlandırmak için Arapların sömürgecilikten sonra karşılaştığı meseleleri anlaması gerektiğini dile getirmiştir.⁹⁰

Altı günlük ziyaretin ardından Burgiba, Belgrad'a gitmek üzere 30 Mart'ta Türkiye'den ayrılmıştır. Yayınlanan ortak bildiriye Kıbrıs meselesi önemli bir yer tutmuş, Kıbrıs'taki Türklere, tıpkı Rumlar gibi her türlü hakkın sağlanması gerektiği, meselenin ilgili taraflar arasında müzakere yoluyla çözülmesinin istendiği belirtilmiş, ayrıca Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ilişkilerinin geliştirilmesi konusu da vurgulanmıştır.⁹¹

Ziyaretle Türkiye'nin beklentilerinin çok azı karşılanmıştır. Tunus Kıbrıs meselesinde taraf olmaktan kaçınmıştır. Türkiye dış politikada Arap dün-

85 "Burgiba İnönü'yü evinde ziyaret etti", *Cumhuriyet*, 27 Mart 1965, s. 1,7.

86 "Tunus heyeti ile yapılan görüşmeler", *Cumhuriyet*, 27 Mart 1965, s. 1.

87 "Burgiba İstanbul'da", *Milliyet*, 28 Mart 1965, s. 1.

88 "Burgiba İstanbul'da", *Cumhuriyet*, 28 Mart 1965, s. 1.

89 "Burgiba hastalandı", *Cumhuriyet*, 29 Mart 1965, s. 1.

90 "Burgiba basın toplantısı yaptı", *Cumhuriyet*, 30 Mart 1965, s. 1.

91 "Burgiba Belgrad'a gitmek üzere Türkiye'den ayrıldı", *Cumhuriyet*, 31 Mart 1965, s. 1.

yasından beklenti içinde olsa da Tunus bile bu beklediği desteği vermemiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin batı dünyası ile ilişkilerinde Arap dünyasının bir denge unsuru olmadığını söylemek mümkündür. Ziyaret sonunda ikili anlaşmaların imzalanmaması ise öncesinde diplomatik görüşmelerin ve ilişkilere derinlik kazandırmak üzere ciddi bir planlamanın yapılmadığını göstermektedir.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni dünya düzeni Türkiye için çeşitli güvenlik sorunlarını beraberinde getirmiştir. SSCB yayılmacılığının Türkiye'yi tehdit etmesi üzerine Türkiye, güvenliğini garanti altına almak için NATO'ya üye olmuş ve dış politikasını da buna göre şekillendirmek zorunda kalmıştır. Bu sebeptendir ki Türkiye, Tunus'un bağımsızlık sürecinde aktif bir rol oynamamış, Türk basınında konu yeterince ele alınmamıştır. Tunus'un Fransa'ya karşı mücadele verdiği düşünüldüğünde NATO'ya girmek ve batılı devletlerle ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye için bu durum anlaşılabilir. Nitekim Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba da Tunusluların, bağımsızlık sürecinde Türkiye'nin BM'deki görüşmede Tunus aleyhine bir politika izlemesini, anladığını dile getirmiştir.

Realist bir dış politika izleyen Burgiba, Fransa'ya karşı yani bir batı ülkesine karşı bağımsızlık mücadelesi vermiş olsa da bağımsızlık sonrası SSCB veya onun Ortadoğu'daki en önemli müttefikleri olan Mısır veya Suriye ile ilişkilerini dikkatli bir şekilde yürütmüş ve batılı devletlerle ilişkilerinin gelişmesi için çaba sarf etmiş, Tunus'u SSCB ve müttefikleriyle savaştan uzak tutmuştur. Aksi takdirde ülkesi siyasi, askeri ve iktisadi olarak çok zorlanacak ve belki iktidarını kaybedecekti. Elbette bu durum Türkiye için de önemliydi. Tunus'un dış politikasını yakından takip eden Türkiye, Tunus'un bu tavrı nedeniyle ilişkileri geliştirmeye daha sıcak bakmıştı.

Türkiye çok partili sisteme geçtikten sonra siyasi partiler iç politik çekişmelerin aksine dış politikada ortak hareket etmeye özen göstermişlerdir. Bu durum Tunus ilişkileri özelinde de bu şekilde gelişmiştir. Demokrat Parti'nin iktidarı döneminde Türkiye, Tunus'un bağımsızlığını sağlamasının hemen ardından bu ülke ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmış, 27 Mayıs Askeri Darbesi ve koalisyon hükümetleri döneminde de ilişkiler aynı şekilde ilerlemiştir.

Bağımsızlık sonrası Tunus, batı ile yakın ilişkiler kurmaya çabalarlarken Demokrat Parti iktidarı Bağdat Pakti'nı güçlendirme ve Arap devletleriyle ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Bu süreçte iki ülkenin siyasi, diplomatik, askeri ve iktisadi alanlardaki sürekli olumlu mesajlar verdiği basına ve arşiv belgelerine yansımıştır. Ancak Tunus'ta yaşanan gelişmelerin etkisiyle ilişkilerin, her iki tarafın da arzusuna rağmen, gelişmesi geniş bir zamana yayılmıştır. Öyle ki bağımsızlığın hemen ardından istenilen karşılıklı üst düzey ziyaretler hemen mümkün olmamıştır. İlk üst düzey ziyaret ancak 1965'te Habib Burgiba'nın Tür-

Görüş

kiye ziyaretiyle olmuştur. Bu ziyaret devlet erkanı ve halk tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır.

Burgiba, Atatürk reformlarını örnek aldığını pek çok defa dile getirmiştir. Ancak 1965'teki ziyareti sırasında Türkiye'deki laiklik anlayışını üstü kapalı eleştirmiştir. Hatta Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki bağların yeterince gelişmemesinin sebeplerinden biri olarak bu hususu göstermiştir. Burgiba'nın sözleri Türk basınında tepkiyle karşılanırsa da onun sözleri Türkiye'nin laiklik anlayışından ziyade Tunus'un iç politik ve dini yapısı bağlamında değerlendirilmelidir.

İki ülke arasında ticaret hacminin artması istense de Türkiye'de bir yükümlülük açmakta dahi zorlanan Tunus ile iktisadi ilişkilerin gelişmesi uzun zaman alacaktır. İki ülke 1958'de bir ticaret antlaşması imzalamış ancak dönem içerisinde Türkiye'nin ithalat ve ihracat verilerinde Tunus'un yeri oldukça gerilerde olmuştur.

Kıbrıs meselesinde Tunus'un izlediği politika iki ülke ilişkilerinde önemli başlıklardan biri olmuştur. Burgiba'nın ziyareti sırasında Kıbrıs meselesi hakkında kendisine yöneltilen sorular Burgiba'nın fikrinin önemsendiğini göstermektedir. Ancak Burgiba Kıbrıs meselesine ilişkin net bir cevap vermemiştir.

Türkiye ile Tunus arasındaki gelişmelerden biri de Tunus'a yapılan yardımlardır. Bağımsızlık sonrası Tunus'un kendisine yapılacak her yardıma ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Türkiye hem dış politikası hem de elindeki imkanları gözeterek bu taleplere karşılık vermeye çalışmıştır.

Kaynaklar

I- Arşivler

A-Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/143.51.18, Dosya Ek: 1-28, 19.96.1956; 30.18.1.2/14.120.12, Dosya Ek: 105.139, 23.03.1957; 30.18.1.2/148.8.5, Dosya Ek: 88.34, 07.02.1958; 30.18.1.2/148.15.7, 31.03.1958; 30.18.1.2/149.25.12, Dosya Ek: 70.89, 10.05.1958; 30.18.1.2/153.51.4, Dosya ek: 88.106, 05.09.1959; 30.1.0.0/127.819.9, Dosya ek: 02, 23.01.1962; 30.18.1.2/164.13.14, Dosya Ek: 145, 05.04.1962; 30.18.1.1/165.33.18, Dosya Ek: 1, 17.07.1962; 30.1.0.0/63.389.23, Dosya Ek: E4, 24.07.1962; 30.18.1.2/167.54.16, Dosya Ek: 1, 27.11.1962; 30.18.2/168.5.16, Dosya Ek: 76, 24.01.1963; 30.18.1.2/183.4.1, Dosya Ek: 107, 18.01.1965; 30.1.0.0/64.396.12, 14.09.1965.

B-Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 525/88054.320650.143, 05.06.1951; 525/88054.320650.149, 30.09.1952; 577/2762.20320.2, 13.11.1952; 577/2762.20320.1, 20.11.1952; 577/2762.20313.1, 08.08.1955; 577/2762.20307.2, 24.04.1956; 577/2762.20308.1, 30.04.1956; 577/2762.20304.2, 30.06.1956; 577/2762.20304.1, 03.07.1956; 577/2762.20303.1, 11.07.1956; 577/2762.20300.3, 01.01.1957; 577/2762.20281.1, 02.01.1957; 577/2762.20300.1, 08.02.1957; 577/2762.20298.1, 20.02.1957; 577/2762.20296.10, 04.03.1957; 577/2762.20296.7, 16.03.1957; 577/2762.20297.1, 18.03.1957; 577/2762.20296.3, 19.03.1957; 577/2762.20295.3, 26.03.1957; 577/2762.20294.2, 29.03.1957; 577/2762.20290.5, 12.04.1957; 577/2682.20161.3, 17.04.1957; 577/2762.20288.3, 23.05.1957; 577/2762.20287.2, 04.06.1957; 577/2761.20287.1, 11.06.1957; 577/2672.20285.1, 08.07.1957; 577/2772.19788.1,

Gazi

Akademik
Bakış

223

Cilt 19
Sayı 38
Yaz 2026

19.07.1957; 577/2626.19743.1, 26.07.1957; 577/2762.20283.1, 06.08.1957; 577/2772.19785.1, 18.09.1957; 577/2762.20278.2, 01.10.1957; 577/2762.20280.1, 02.10.1957; 577/2762.20280.2, 02.10.1957; 577/2626.19735.1, 12.10.1957; 577/2762.20275.1, 07.11.1957; 577/2762.20307.1, 28.04.1958; 577/2672.20277.2, 24.19.1957.

2- Süreli Yayınlar

"Bayar, Tunus ile Fas'ın İstiklâlini Tebrik Etti", Milliyet, 18 Nisan 1956, s. 5.
"Burgiba 80 kişilik maiyetiyle bugün geliyor", Cumhuriyet, 24 Mart 1965, s. 1,7.
"Burgiba basın toplantısı yaptı", Cumhuriyet, 30 Mart 1965, s. 1.
"Burgiba Belgrad'a gitmek üzere Türkiye'den ayrıldı", Cumhuriyet, 31 Mart 1965, s. 1.
"Burgiba hastalandı", Cumhuriyet, 29 Mart 1965, s. 1.
"Burgiba İnönü'yü evinde ziyaret etti", Cumhuriyet, 27 Mart 1965, s. 1,7.
"Burgiba İstanbul'da", Cumhuriyet, 28 Mart 1965, s. 1.
"Burgiba İstanbul'da", Milliyet, 28 Mart 1965, s. 1.
"Burgiba törenle karşılandı", Cumhuriyet, 25 Mart 1965, s. 1.
"Burgiba Türkiye'de", Milliyet, 25 Mart 1965, s. 1.
"Burgiba: Türkiye büyük ülke siyaseti izliyor", Milliyet, 26 Mart 1965, s. 1.
"Fransa, Tunus'a silah verilmesini protesto etti", Milliyet, 16 Kasım 1957, s. 3.
"Tunus heyeti ile yapılan görüşmeler", Cumhuriyet, 27 Mart 1965, s. 1.
"Türkiye Cumhuriyeti ile Tunus Cumhuriyeti Arasında 25 Şubat 1964 Tarihinde Ankara'da İmzalanmış Olan Kültür Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun", Resmî Gazete, 3 Aralık 1966, s. 1-2.

3- Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C.4., 1965.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C. 37., 1965.
Dış Ticaret Yıllık İstatistik, Seri: 1 Özel Ticaret, 1961-1962, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
Dış Ticaret Yıllık İstatistik, Seri: 2 Özel Ticaret, 1965, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
Tunus Ülke Profili, T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2026.

4- Telif ve Tetkik Eserler

ARSEL, İlhan, "Atatürk, Burgiba ve Laiklik", *Cumhuriyet*, 31 Mart 1965, s. 2.
BALCI, Sezai-Mustafa Bağcıoğlu, "Teşkilat-ı Mahsus başkanı Tunuslu Ali Başhamba-I", *Toplumsal Tarih*, 209, s. 68-73.
BALCI, Sezai-Mustafa Bağcıoğlu, "Teşkilat-ı Mahsus başkanı Tunuslu Ali Başhamba-II", *Toplumsal Tarih*, 210, s. 28-35.
ÇAPAR, Onur, "Manda Yönetiminden Sonra Tunus ve Cezayir'de Siyaset Kurumu", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 6/2, 2020, s. 21-42.
ÇETİN, Atilla, "Hayreddin Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi, C.17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 57-60.
DAĞ, Ahmet Emin, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*, Vadi Yayınları, İstanbul, 2016.
DURSUN, Hatice, "Bağımsızlık Öncesi Dönemde Tunus'ta Milliyetçi Hareket ve Din İlişkinin Etno-sembolcü Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi (1911-1956)", *Bilig*, 92, 2020, s. 185-204.
EL HOUSSİ, Leila, "The History and Evolution of Independence Movements in Tunisia", *Oriente Moderno*, 97/1, 2017, s. 67-88.
GENİŞ, Kaan Cem, "Cumhuriyet Arşivi Belgelerinde Başbakan Adnan Menderes'in Libya Seyahati", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 40/69, 2021, s. 419-442.
GÖKÇEN, Salim, "İki Darbe Arası Türk Demokrasisi (1961-1980)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 67, Güz 2020, s. 241-264.
KARCI, Erol, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fransa'nın Tunus'u İşgali*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Görüş

Enstitüsü, Ankara 2007, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KAVAS, Ahmet, "Tunus", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 388-393.

MAKSUDOĞLU, Mehmet, "Tunus'un Osmanlı Devletinden Ayrılması," *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 1986, s. 137-169.

MAKSUDOĞLU, Mehmet, "Tunusta Dayıların Ortaya Çıkışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV, 1966, s. 189-202.

ÖZDEMİR, Mehmet, "Bir "Zırvata" Olayı Tunus'un İşgali", *Belleten*, 67/248, 2003, s. 119-137.

PEKCAN ve Mustafaoğlu 1997, Erdoğan Pekcan – Mehveş Mustafaoğlu, *Tunus Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

PERKINS, Kenneth, *A History of Modern Tunisia*, Cambridge University Press, New York 2014.

STİTİ, Mustapha, *Tunus'un Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1878-1888)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

TANSÜ, Yunus Emre- Gökhan Arslan, "1957 Suriye Krizi", *Social Mentality and researcher Thinkers Journal*, 4/12, 2018, s. 640-647.

TOPÇU, İlyas, "Soğuk Savaş Dönemi Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri ve Türk Basını (Stalin'in Ölümüne Kadar)", *International Journal of Academic Value Studies*, 3/9, 2017, s. 94-110.

TURP, Muharrem, "Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Mihenk Taşı: Basında 1950 Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/37, Güz 2018, s. 677-714.

Extended Abstract

Following a prolonged struggle for independence, French colonial rule in Tunisia ended on 20 March 1956. During Tunisia's independence process, Türkiye did not provide direct support to the Tunisian movement. Tunisia's conflict with France, Türkiye's desire to strengthen its relations with the Western bloc in the face of Soviet expansionism, and Ankara's efforts to join NATO all played a role in shaping this policy. However, immediately after Tunisia gained independence, Türkiye made significant efforts to develop bilateral relations. The Turkish Consulate General in Tunis, established in 1952, was upgraded to an embassy following independence. After his appointment, Türkiye's Ambassador to Tunisia, Reşat Erhan, devoted considerable effort to strengthening relations between the two countries. The Turkish government closely followed Tunisia's foreign policy orientation through Erhan's reports. Tunisia's attempts to develop relations with Western countries and its distant stance toward the Eastern bloc facilitated the political development of bilateral relations. During this period, both countries expressed a willingness to exchange high-level visits. Although a visit by Turkish Prime Minister Adnan Menderes to Tunisia was planned and discussed for a long time, it ultimately did not take place, partly due to domestic political developments in both countries. Nevertheless, Türkiye sent a delegation led by Çanakkale Deputy Fatin Rüştü Zorlu to the celebrations marking the first anniversary of Tunisia's independence. Tunisia's Honorary Consul in Türkiye, Fahrettin Arvas, also met with Turkish Foreign Minister Etem Menderes, focusing particularly on economic cooperation. Meanwhile, Ambassador Reşat Erhan met with Habib Bourguiba and other government officials on various occasions. Among these, the meetings held during the Mawlid ceremony in Kairouan in 1957 were particularly significant. During these meetings, Erhan spent considerable time with Bourguiba, gaining insights into his personality and his views on Türkiye, which he subsequently reported to the Turkish Ministry of Foreign Affairs. These reports became important sources for shaping Türkiye's policy toward Tunisia. Economic cooperation constituted another key dimension of bilateral relations. Due to Tunisia's difficult economic conditions, trade between the two countries remained limited. Although a trade agreement was signed on 17 April 1958, the anticipated expansion in economic relations did not materialize. Nevertheless, Türkiye provided various forms of assistance to Tunisia, including sending teachers and accepting Tunisian students into Turkish military schools. Another important development was the cultural agreement signed on 7 February 1958, which aimed to promote cooperation in education, arts, culture, and sports. Despite frequent governmental changes in

Gazi

Akademik
Bakış

225

Cilt 19
Sayı 38
Yaz 2026

Türkiye during this period, bilateral relations generally maintained a positive trajectory. One of the most significant developments in this context was Habib Bourguiba's visit to Türkiye between 24 and 30 March 1965. During this visit, Bourguiba received a warm welcome and made positive statements aimed at strengthening bilateral relations. Although his reluctance to take a clear stance on the Cyprus issue was noted, his remarks demonstrated his strong familiarity with Türkiye and the modernization process initiated under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk. Bourguiba also expressed his intention to implement similar reforms in Tunisia.